

Խաչատուր Աբովեան (*)

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

Ընդհանրացումներ՝

- ա) Բանաստեղծ.
- բ) Պատմագիր.
- գ) Հրապարակագիր.
- դ) Առաքնալը.

Ա.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

ա. — Աբովեան ունի ոտանաւորներ թունդ ազգայնականութեամբ՝ տղայական արուեստով: Նիւթն է իր ազգը եւ 1850-ի վերաւոր ազգայնականութիւնը: (Զարմանալի է որ Աշտարակեցիի չարժումը այնքան քիչ երեւի անոր չափուած տողերուն մէջ:) Բայց պէտք է մոռնալ որ իր վէպը արձակ բանաստեղծութիւն մըն է:

բ. — Վերք Հայաստանին բանաստեղծութիւն է.

ա) Տէփոքովը: (Ամէն բան քնարերգականի շունչին տակ բայց միշտ պատկերաւոր ու կարկառ: Նկարները հէքեաթային են ու ասով մարդոց կոնակին բռնուած տէքորը միշտ ստեղծում մըն է:)

բ) Մարդերովը: (Իրականութենէն վերցուած՝ բայց անոնց մէջ փչուած է բանաստեղծական շունչը: Ու դիւցազներգութեան

*) Խ. Աբովեանի եւ Գ. Սումգուկեանի նուիրում այս ակնարկները վերցուցած ենք Յ. Օշականի «Արեւելահայ Մատնագրութիւն» խորագիրը կրող տնտեսական տնտրակէն, զոր սիրայօժար կերպով մեզի տրամադրած է իր որդին՝ Փրոֆ. Վահէ Օշական: Բնագիրը պահած ենք Յոյնութեամբ: (ԽՄԲ.)

գացող իր դրժին մէջ մարդերը միշտ երեւակայուած ու հերոսական դէմքեր են) :

դ) Զգացումներովը :

դ) Հոնտարութեամբը : (Բառերը լեցնող ուժը դարձեալ կարելի է վերագրել ատոր) :

ե) Բովանքիգովը :

գ. — Այդ բանաստեղծութիւնը կը նպաստաւորուի .

ա) Բնական նախնականութեամբ (իր զգացումը չէ կրցած խաթարել խառնուածքին այդ բովանքովը) :

բ) Ժողովրդական բարբառին բոլոր կենսունակութեամբը, (1850-ի դէպքերուն հետեւանքով դէպի Կովկաս քշուած հայաստանցիները իրենց դաւաճաբարբառներուն գոյնը կը նետեն անոր լեզուին մէջ) :

դ) Մեր պատմութեան ընդհանուր ցուցմունքներովը :

դ) Արեւելեան եւ արեւմտեան մեծ հէքեաթներու մթնոլորտովը : (Առաջինին շտեմարանը ժողովուրդն է : Երկրորդինը՝ իրեն կու գայ դրժերէն) :

դ. — Դիւցագներգական շունչ .

ա) Սկսող գրականութեանց քարաքթերը .

բ) Ներքին կշռոյթը անոր լեզուին .

գ) Անձերու խոշորացում .

դ) Շրջապատի մեծացում : (Հին գրականութեանց այնքան ախորժած վսեմը) :

Այս յատկանիշները գրուածքը կ'ընեն դիւցազներգական վէպ մը : Ու այդ շունչը որ իր մէջ կը պահէ ամէն յատկանիշները կ'ըլլայ առաջինը իր սեռին : Ու այսպէսով արեւելահայերը իրենց գրականութիւնը կը սկսին դասական ճամբաներով :

ե. — Լեզուական մեծ նշանակութիւն ունի :

ա) Ինչպէս Ե. դարուն, ԺԹ. դարուն ալ Արարատեան հովիտը տուաւ գրական լեզու մը, որուն բախտը կը թուի աւելի երկար ըլլալ, քան արեւմտահայ աշխարհաբարը : Գաղութներու մէջ բռնի, քաջըշուքով ոտքի (կեցող) լեզուն մօտ ժամանակէն պիտի ընկղմի մոռացումին մէջ : Մինչդեռ Քանաքեռի բարբառը պիտի շարունակէ դիմանալ :

բ) Գաղթին հետ Կովկաս խուժող Մայր Հայրենիքի կարգ

մը տարրերը սեւեռուած են հոտ : Մուշն ու Վանը իրենց բառամթերքէն ու առաւելութիւններէն տուած են «Վէրք Հայաստանի»ին :

դ) Տարօրինակ է որ Արուսեանի ոճը կրկնէ հոմանիշի, կուտակումի, թուումի մեծ թերութիւնները, որոնք մեր հին ու նոր մատենագիրներուն եղան :

Բ.

ՊԱՏՄԱԳԻՐԸ

Արուսեան ուղղակի չէ զբաղած մեր պատմութեամբ : Բայց անոր գործին մեծ նպատակներէն մէկն ալ ընդհանրացնելն է մեր պատմութեան դասական տուեալները զանգուածներուն մէջ :

Այսպէս՝

ա.— Վէպին մէջ անցեալը նոյնքան տեղ կը գրաւէ որքան ներկան :

բ.— Այդ անցեալը կը կրկնէ մեր հին պատմագիրներուն բոլոր տեսակէտները : Աւելին՝ նոր ժամանակներու մէջ մեր վրայ կատարուած փոփոխութիւնները : Վասնզի ԺԼ. դարը Մխիթարեան պրականութեամբ ուրիշ նոր յղացքներ նետած է մեր պատմական հասկացողութեան ու հորիզոնին մէջ : Առաջին դիմին կու գայ մեր եկեղեցիին մեծցուցած ու դժբախտ դէմքը, որ կը լեցնէ մեր նոր սղգայնականութիւնը :

գ.— Յատուկ անունները որոշ սեմպոններ են. տարբեր հինի մէջ անոնց զգացական խորհուրդէն : Անիշխանութեան ու զերութեան դարերու կարգ մը անուններ զերադասումի տարած են : Ու եկեղեցական նուիրապետութեան ամրանալուն (Սիմէոն Կաթողիկոսի ձեռնարկը ԺԼ-րդ դարուն) կը զուգադիպի այս յղացքին ալ ամրացմանը :

դ.— Անոնք որ հետազոտած են 1830 շրջաններու մեր ժողովուրդին (Արեւելահայեր) յագեցած դիմազծութիւնը, արեւելեան երկիրներու մէջ (Հնդկաստան մինչեւ) անոր երեւան բերած տիպաբը, անոնք պիտի հասկնան զայն չափով մը Արուսեանի ընդգրկել ու զած պատմական իրականութիւնը :

ե.— Արուսեանէն մինչեւ Հիւսիսափայլ (1863) այդ պատմական իտէալը կը գտնուի ու կը վերածուի դրեթէ ժխտական յղացքի : «Ազատութեան» սերունդը այս ժողովուրդի հոգիին համար տարբեր զսպանակներ պիտի գործածէր :

Գ.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

ա.— Անշատ չէ այս երեսը: Լրագրական յօդուած չէ գրած ան: Բայց իր վէպին մէջ կը սիրէ գործողութիւնը կեցնել՝ ու բարոյախօսել:

բ.— Իր դադափարները տեսանք անցեալի մասին: Իր ժողովուրդին անիկա հայրենասիրութիւն կը քարոզէ: Արեւմուտքի հանրային կեանքի մաս կազմող կարգ մը սկզբունքներ կը պաշտպանէ: Գիւղը եւ գիւղացին «լուսաւորելիք» հում նիւթ կը կազմեն: Այս գետնի վրայ իր դադափարները չեն անցնիր իր ժամանակը:

գ.— Ձեւը այդ գրականութեան խառնակ է, ինչպէս միւս կողմերը:

դ.— Արեւելահայ «հասարակական կեանքը» ու անոնց հետաքրքրութիւնը այդ բառին խտացուցած հարցերուն շուրջը սկիզբ կ'առնեն իրմէ:

ե.— Ռուսական ժողովրդասիրութիւնը դեր ունի այս կազմաւորման մէջ:

Դ.

ԱՌԱՔԵՆԱԼԸ

ա.— Իր կեանքը նոյնքան գեղեցիկ է որքան իր գործը:

բ.— Հալածուած է անիկա իրեններէն:

գ.— Քանի մը անդամներ դիմած է էջմիածին, ընդունուելու համար եկեղեցական կարգերու մէջ: Մերժուած է միշտ:

դ.— Իր մտքի լոյսը ի վերջոյ պարտաւորուած է տրամադրելու ուրիշներուն (օտար հորիզոններ):

ե.— Ճամբորդներ հիացումով կը խօսին Աքովեանի վարած դպրոցի մասին:

զ.— Իր մահը գեղեցիկ է, չաւարտուած քերթուածի մը խորհուրդով:

ԳԱՐՐԻԷԼ ՍՈՆՈՐՈՒԿԵԱՆԳ

Թ Ա Տ Ե Ր Ա Կ Ի Ր

Արեւելահայերուն առաջին եւ միակ քատերագիրը:

Ա.

Ընդհանրացումներ

1. Արեւելահայ թատրոնը բոմանթիզմ չունի:

2. Արեւելահայ թատրոնը թէեւ ընդօրինակութիւն՝ ճարած է բաղդատարար տանկի ու հարազատ դիմադրի: Անիկա դեղեցիկ յաջողութիւն մըն է, երբ մօտեցուի արեւմտահայ ողբերգութեան:

3. Արեւելահայ թատրոնը չէ կրցած իր բնական զարգացումին հետեւիլ, ընկճուելով անհորիզոնէն, իրապաշտութենէ մը որ Շիրվանզադէով տապալեց Սունդուկեանցի սկսած դեղեցիկ դործը: Իբր հակադեցութիւն՝ Լեւոն Շանթի յօրինած խաղերը մնացին տւելի քան անհարազատ:

4. Արեւելահայ թատրոնը չէ ունեցած իր վաւերական տաղանդը որ ազատագրէր այդ քիչ մը նորոյթ ազդեցութիւններէն թատրերգութիւնը:

5. Արեւելահայ թատրոնին մէջ ամենէն շնորհալին կը մնայ Յովհաննէս Թումանեանը որ դժբախտաբար տիալօկէ չէ ըրած իր պօէմները: Բայց պղտիկ փոփոխութեամբ մը կարելի է հանել զանոնք բեմ:

Բ.

Սունդուկեանց կազմուած է արեւմտեան արուեստին լաւագոյն աւանդութիւններուն մէջ: Արեւմտահայերու համար դժուար է օտար ազդեցութիւններու շրջանակը որոշել, քանի որ այդ երեւոյթը կատարուած է ռուս դրականութեան ընդմէջէն: Այնպէս որ Ֆրանսական տոմարն (Սգրիպ, Սարտու եւ առաջին իրապաշտները) երկրորդ մեծ դպրոցին (Էմիլ Զօլա, մանաւանդ Ադեքսանդր Տիւմա որդի) մտահոգութիւնները հաստատուելու ջանք մը՝ իր մօտ՝ անտեղի պիտի չթուէր:

Իրապաշտ այս դպրոցի մայր առաքինութիւնը եղաւ՝ դործողութիւնը կառավարել աւելի հզօր թեքնիքով մը: Բայց մանաւանդ անոր ծաւալումին իբր դեռին ներկայացնել բարբերը: Ինչ որ ըրաւ այդ օրերուն վէպը՝ բոմանթիքներու սանձարձակ յղացքներէն ետքը անիկա կրկնուեցաւ թատրոնի մէջ:

Անշուշտ բարեբերու ընծայուած այս կարեւորութիւնը միւս կողմէն տեսարան պիտի բերէր այդ բարեբերուն ամրակուռ սիւնները: — Արդի քաղքենին: Ֆրանսական թատրոնի այդ շրջանը քաղքենինբուռ ռէլիէֆին համար յօրինած արուեստի ձեւ մը կրնանք որակել, ինչպէս Ժիւլ-Րոզ դարու ողբերգութիւնը՝ ազնուականներու փառաբանումին ու ցայտեցումին:

Մեր մէջ քաղքենին 1860-էն սաղին (Արեւելահայ հատուած) դէմք ունի: Անիկա ազատական դադափարներու պաշտպանն է ընդդէմ կղերական դասակարգին: Ան կը ստուարացնէ իր շարքերը հասնող երկտասարդութեամբ: Ռուս տիրապետութիւնը կը դիւրացնէ անոր այս ծաւալումը: 1880-ին արդէն կազմակերպութիւն մըն է ան, լայն դասակարգ մը որ իր մէջ կը խտացնէ մեր ցեղին քանի մը մեծ ընդունակութիւններուն հետ անոր հաւաքական մեծ աղտերը, ասիական մոլութիւնները:

Եթէ Գամառ-Քաթիպան պարսաւով եւ հռետորութեամբ փորձած է երդել այդ արատները մեր քաղքենիին, անդին Սունդուկեանց, մանաւանդ Շիրվանդադէ նոյն այդ աշխատանքը կ'ընեն տառմով (վերջինը առաւելապէս վէպերով):

Այսպէս ուրեմն Սունդուկեանցի դործը կը զատուի մեր դրականութեան մէջ թատրոնի դոկտրինայէն (որուն ենթակուած մնացին մեր բանաստեղծները ազդուելով վենետիկէն) ու իբր նոր դէնք մը կը ցցէ ինքզինքը:

Ծանօթութիւն: — (Օգտապաշտ ձգտումներով դրականութեան մը համար ամենէն յարմար սեռը թատրոնը պիտի ըլլար: Բայց մեր մէջ վրիպեցաւ ատիկա: Թերեւս մեր քաղաքական ոչ անկախ դիրքը պատճառ է այդ վրիպանքին):

Սունդուկեանցի թատրոնին մէջ առաջին դիժի կու գան քաղքենիները, մանաւանդ իրենց քիչ մը յօշոտիչ, աւարառու բնազդներով վերցուած: Վաճառականի այդ տիպարները ունին հարազատութիւն, կարկառ ու տպաւորիչ դիմագիծ: Անոնք կը տարբերին Ֆրանսական վաճառականներէն որոնք իրենց թերութիւններուն մէջէն դարաւոր մշակոյթի մը մեղմացումով կը թեթեւան: Զիմզիմաֆը ասիան է, ատոր հետ նաեւ քրիստոնեայ հրեան որ կը խորհրդանշէ

մեր ցեղին դուցէ տոկունութեան քանի մը ստորոգելիները: Բայց չի դադրիր ըլլալէ, բարոյական սանդուխի վրայ, ամենէն բուն ու ահաւոր կմախքը մեր հոգեկան ախտաւորումին:

Ձմայլելի խորութեամբ քաշուած են գիծերը այդ տիպարներուն: Դարձեալ բացառիկ հարազատութեամբ տեսարան կու գան ուրիշ, այս անգամ պարզ մարդեր, բանուոր ու գեղջուկ, որոնք իրենց աւելի պայծառ դէմքը կը ցցեն այդ թարախոտ բայց ոսկեզօծ նկարներուն մօտ ու կ'ըլլան սիրելի: Աղքատին եւ հարուստին դասական պայքարը չէ ասիկա, դեռ արեւելահայ գրականութիւնը հիմա միայն կը զբաղի այդ թեմայով:

Գ.

Սունդուկեանցի խաղերը ուշադրութեան արժանի են

1 - կառուցումով

2 - լեզուով

3 - բարքերով

4 - իրապաշտ թատրոնի մը առաջին յղացքովը:

Թեթեւ ակնարկ մը այդ տուեալներուն վրայ:

ա) - կառուցում: Արուեստի սեռերուն մէջ թատրոնը միակն է ուր արհեստը (մէքիէր) ունի առաջնակարգ կարեւորութիւն: Երբ նկատի չառնենք ոչ-արուեստագէտներէ յօրինուած եւ սակայն երկարատեւ ժողովուրդի համակրանքը վայելող կարգ մը գործեր: (Ինչպէս Քիմ, Դարբնացապետը, ռումանթիք բռնոր տումաները, մելոտրամը, օքերեթը): Արուեստի կնիք կրող գործերը անպայման ենթակայ են հզօր կառուցանող բնագոյի մը: Այս է պատճառը որ վիպասանը ամենէն ձախող թատերագիրը կը դառնայ յաճախ:

Սունդուկեանց ունի այդ բնագոյը: Իր խաղերէն գլուխ գործոց նկատուողները (Պէպօ, Քանդաժ օմախ) բախտի ձգուած տեսարաններ չեն: Արուեստագէտը քայլ առ քայլ հետապնդած է անոնց մէջ տեսիլներուն եւ արարներուն մեքենազմը, ու ըմբռնած է՝ առաջին անգամ՝ միակ գործողութիւն մը առանցք ունենալու հիմնական պայմանը:

Ծանօթութիւն: - Իրմէ ետքը Շիրվանզադէ հաւատարիմ է այդ սկզբունքին: Բայց անոր բախտը մարդուած վէպերու գետնին վրայ՝ չէ յաջողած աւագ գործողութիւն մը մեկուսացնելու, պատկերներու գաղտնիքը գտնել: Դարձեալ Լեւոն Շանթի խաղերուն մէջ զանց առնուած է արուեստին այս հիմնական պահանջը: Հիմ Աստուածներում մէջ գործողութիւնը (այսինքն նիւթը, ատաղձը ոսկէ

կառուցումի) փոխարինած է տեսարանըման դիւրին փոփոխութիւններով: Տեսակ մը սինեմա անոր այդ խաղը՝ ուր հանդիսատեսը կը տարուի խաղի ընդմիջումներէն, նոր ինկած տեղի կտորներէն, պատկերներէն, քան ներքին միութեամբ մը կապուած լայն համապատկերի մը աստիճանական պարզումէն:

Դառնալով Սունդուկեանցի, անոր խաղերը կը ներկայացնեն տնհուն աշխատանք, այդ ուղղութեամբ նուազագոյն մեղաւորը ըլլալով:

բ) – Արժանիք է անշուշտ թատերական դործի մը համար խտացնել ու բեւեռել շրջանի մը լեզուական բրիգադը: Ու ատիկա բացառաբար խօսուած բարբառէն:

Սունդուկեանցի խաղերը բարատօքսը կ'իրագործեն, ընտանի, անհրաժեշտ տարրերէն դուրս որեւէ օտար նպաստ չընդունելու քառերով իրացուելիք գործի մը մէջ, ինչպիսին է թատրոնը: Բայց այս հատուածական արժէքը վերաւոր է, երբ զայն մօտեցնենք հասարակական արժէքներու մեծ կշիռին: Երբ կատարելապէս հարազատ բարբառը՝ սերունդ մը ետքը, ճաշակուելու համար, փոխադրուեցաւ Արեւելահայերէն:

Ուրեմն՝ բացի տօգիւմանթեր արժէքէն, որ թերեւս կը չահարդուէ բանասէրները, անդին արուեստի մարդերը պիտի տառապին այդ քիչ մը շատ միջուած տեղական դոյնէն (լեզուի մասին խօսելով): Պէտքով՝ անհասկանալի է Թիֆլիսէն դուրս: Քանիք օգտաւր՝ լեզուի բէալիզմով հպարտ՝ կը ձանձրացնէ իր աղքատութեամբ:

Մոռնալու չէ որ թատերական մեծ դործերը այնքան խնամք կը հարկադրեն լեզուի տեսակէտէն ալ: Շէյքսպիր՝ անգլիական դրպրոցներու մէջ լեզուի առանձին դասընթացք մը ունի:

Ծանօթութիւն: – Անշուշտ միտքէ պէտք չէ անցնել մեր րօմանթիքներուն բանաստեղծութեան դիւցաղներդական ու վսեմ բարբառը որ գրականութիւն է: Յիշել որ նոյնիսկ բանի մեծագոյն կախարդին՝ Վ. Հիւկօի հոյակապ լեզուն չէ յաջողած փրկել անոր խաղերը կորուստէ:

դ) – Բարբեր: Այս մասն ալ տրուած չափի մը վրայ մեզ գոհացում կու տայ: Բայց ամէն իրապաշտ գործ՝ իր հետք կը պտըտցնէ իր մահուան տարրը երբ չէ պաշտպանուած անոր դէմ՝ աւելիով: Այդ աւելիմ ամէն արուեստի գործի մէջ այն մասն է որ գուցէ չհասկցուի կամ չտեսնուի, բայց որ ժամանակին մէջ պիտի պաշտպանէ գործը:

Այս պահանջը անոր համար որ՝ արեւելահայերը արուեստի գործ մը երբեք ամկախ չեն ընդունած: Անոնց համար վրիպած է ա-

մէն գործ ուր դաս մը կը պահուի: Ուրեմն բարձրու վրայ ազդելու նպատակով ճամբայ ելած դրագէտէն սպասելի էր խորութեանց մէջ սուղում մը, վեր բերելու համար արտաքին փաթաթներէն անդին զոհարը որ խկութիւնը կը մնայ ժողովուրդներուն:

Նման պահանջի մը դէմ արեւելահայ թատրոնը լուռ է դժբախտաբար: Ուրիշ՝ անիկա չէ կրցած յատկանշական ու ընդմիշտ իրենց կշիռը պահող բարձրու տախտակներ սեւեռել: Այդ բանը անոնց չէ յաջողուած նոյնիսկ վէպին մէջ ուր Պոռչեանց ազդագիր է և Շիրվանդադէ ընդօրինակող:

դ) – Նշանակալից է որ Սունդուկեանցով սկսած շարժումը շքեղահամայն ու այդ թատրոնը անկէ յետոյ աւելի զառածի ու փնտռել տայ կարապետին գործերը:

Անիկա գուցէ անոր համար որ Սունդուկեանցի թատերական յղացքը, համգամակը վիրաւոր էր իր նախատիպար գործերուն մէջ իսկ: Բոլոր թատերական գործերէն դիմացողները, դպրոց կազմողները կ'իրացնեն երկու հիմնական պահանջներ:

1. Թատերական մասնայատուկ թեքնիկ
2. Բարբառ:

Այս երկու մասնայատուկեանց միացումը միայն կը փրկէ գործը և զայն ժամանակներու վրայ կ'առնակէ:

Թանձր ու դանդաղ իրապաշտութիւնը որ 1880-էն կը սկսի անոնց մէջ ողողել հրապարակը, իր վերլուծող նկարագրովը տուաւ անոնց վէպը: Բայց նոյն այդ պարագան սպաննեց անոնց թատրոնը: Վասնզի թատրոնը, հիմնուած պատրանքի մը վրայ, անհրաժեշտաբար հարկադրուած է անխափան տարրի մը նպաստին: Արդ անխափանը բոմանթիզմը չէ անշուշտ: Անիկա մարդերու մէջ գոյութիւն ունեցող երազի տրամադրութիւնն է. հոգեկամութիւնը աւելի յաւակնոտ բառով մը բացատրեղծութիւնը որ մեր կեանքը կը փերցնէ իր իմաստին: Վասնզի ուտելը, խմելը, բոյսի պէս ապրիլը չէ որ ժողովուրդը մը մեծ կ'ընէ: Մարդը կ'արժէ իր հոգիին որակովը: Քաղաքականութեան անտես ըլլալը իմացական հոսանքուտի մը մէջէն է որ կը քալէ: Ամբոխները ատիկա չեն զգար, բեմն է, ըլլայ անիկա դերակատարներով իրացուած, ըլլայ միակ խօսողի մը հրեղէն շունչին տակ:

Դարձեալ աւելորդ պիտի ըլլար փնտռել Սունդուկեանցի գործին մէջ իմացական կորիզներ, որոնք կեանքի արձակարանին վրայ նետուած փոքր յուզումները քեզի ձեռով կը տեսարանին: Ու անկէ չի դար նոյնիսկ իր ժամանակին՝ եղածէն տարբեր լինելութիւն մը:

Այս թատրոնը շատ հաստ ըմբռնումի մը գերին մնաց։ Բարբերու ծաղկումը եղաւ անոր գերազոյն զսպանակը։ Ու գրական գործի մը մէջ ժխտական շունչը թէեւ համ, պղպեղի մը նման կը տպաւորէ ընթերցողը։ Բայց չի դադրիր համեմ ըլլալէ։

Զօրաւոր ու ջերմ հաւատքով թատրոն մը զուր է փնտռել այդ լերկամիտ ու ցուրտ հեգնողէն զոր կեանքը ըրաւ աւելի դառնազգաց։ Ու անոր հեգնութիւնը մնաց իր անմիջական իմաստին մէջ։ — Արեւելահայ թատրոնը չունեցաւ քոմետիէն դուրս շրջանակ ու հեռանկար։ Նոյնիսկ վախճաւ փորձելէ արդի օրերու քիւտը ուր դադարաւորին յօրինուածութիւնը իբր գետին կը ծառայէ բարձրուն։

KHATCHATOUR APOVIAN AND KAPRIEL SOUNTOUGIANZ

HAGOP OSHAGAN

The study presents two well known east Armenian authors namely Khatchatour Apovian and Kapriel Sountougianz. The author through Apovian's **Verk Hayastany** («Armenia's Wound» — a novel) presents him as poet, historian, orator, and messenger. Then by studying the structure, the language, and the realism in K. Sountougian's plays, Sountougian is presented as the first and only east Armenian playwright.